

Het water stijgt!

Eerste druk 2020

Omslag en illustraties: Sophie Eelman

Uitgave: Foxy Design

Grafische vormgeving: Foxy Design

© 2020 Jeroen van Hattum/Foxy Design

ISBN 978-90-819319-7-7

NUR 200

Niets uit deze uitgave mag openbaar worden gemaakt door middel van druk, fotokopie, internet of op welke andere wijze ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Jeroen van Hattum

HET WATER STIJGT!

Foxy Design

De supermarkt is bijna helemaal leeg. Alleen op de bovenste planken van de schappen staan nog levensmiddelen. Het licht van de tl-balken weerkaatst spookachtig op de leeggehaalde witte planken van de schappen. Het is midden in de nacht. Buiten waait de wind, is het koud en valt onophoudelijk de regen. Kijkend naar de leeggehaalde schappen dringt het pas goed door tot Joost hoe dicht ze bij een overstroming zijn. Het water van de rivier komt minstens anderhalve meter hoog in de supermarkt als de dijk nu zou doorbreken. Dan blijft er niets meer over van de supermarkt in de binnenstad van Zaltbommel waar zijn ouders altijd boodschappen doen. Dan komt alles, ook de leeggehaalde planken, zonder pardon onder water te staan. En niet alleen de supermarkt, maar ook de hele binnenstad, alle wijken van Zaltbommel en omliggende dorpen. Dan gaat alles onder water.

Hoewel het midden in de nacht is, zijn overal mensen aan het werk om de supermarkt leeg te halen. Er wordt zwijgend gewerkt, haast is geboden. Joost voelt opnieuw de onrust die hij eerder op de dag voelde bij het zien van het extreem hoge water in de haven, nog geen vijftig meter verderop. Extreem hoog, roerloos, stil en vooral dreigend. Er is op het moment niemand meer die met zekerheid kan zeggen of de dijken bestand blijven tegen deze watermassa. De rivier is de baas geworden. Een ongecontroleerd monster, loerend op dat ene zwakke plekje in de doorweekte dijken.

‘Het is voor de zekerheid’, hoort Joost de eigenaar van de supermarkt tegen zijn vader zeggen. ‘Als het water de stad in stroomt, komt het anderhalve meter hoog in de winkel te staan. Alleen de spullen op de bovenste planken laten we staan, daar komt geen water.’ De vader van Joost, verslaggever bij de plaatselijke krant, noteert het in zijn kladblok. ‘Ik had het graag anders gezien’, zegt de supermarkteigenaar, ‘maar we moeten weg en we kunnen de winkel niet zomaar achterlaten.’

Bernhard, de vader van Joost, kijkt de eigenaar van de supermarkt begrijpend aan. ‘Sterkte de komende dagen. Je zult het nodig hebben.’ ‘Hopelijk zie ik je hier over een paar dagen weer gewoon met een boodschappenkarretje bij de kassa staan’, antwoordt de eigenaar van de supermarkt. Er kan nog net een glimlachje vanaf op zijn vermoeide gezicht. ‘Ik hoop het ook’, zegt Bernhard. Hij probeert zich voor te stellen hoe het water van de rivier door de gangen van de winkel stroomt,

maar duwt de gedachte meteen weg. Niet aan denken nu. Blijven hopen dat het goed gaat.

Terug op straat in de binnenstad van Zaltbommel ziet Joost bij veel winkels de lichten branden. Het ziet er raar en ongewoon uit zo midden in de nacht. Overal zijn mensen bezig om spullen in te pakken. Bij een winkel liggen zelfs zandzakken voor de deur. Over een paar uur moet iedereen verplicht de stad verlaten. 'Joost, ga naar huis, ga even slapen en probeer een beetje warm te blijven', zegt zijn vader. 'Morgen wordt het een lange dag en ik weet niet of het lukt om jou hier bij me te houden. Zet thuis voor de zekerheid een rugtas met kleren klaar, schrijf het adres en telefoonnummer van tante Ida op een papier en zorg ervoor dat je geld bij je hebt. Doe het, alsjeblieft.'

Het regent al een paar dagen onophoudelijk in Nederland en omliggende landen, waardoor er veel water op de rivieren afkomt. In de provincie Limburg treedt de rivier de Maas buiten zijn oevers. In de provincies Gelderland en Brabant is het rustig langs de rivieren, maar het water stijgt snel. In Frankrijk, Duitsland en Luxemburg is het namelijk noodweer, daar valt heel veel regenwater.

Joost en Wilma trekken een sprintje over de gang van hun school in de Spellewaard, een buitenwijk van de stad Zaltbommel. Een stad in het midden van het land langs de rivier de Waal in de Bommelerwaard. Van den Oever, de leraar aardrijkskunde, staat al bij de deur van het klaslokaal. Zodra hij die dichtdoet, zijn ze te laat en moeten ze nablijven. Joost en Wilma glippen nog net op tijd naar binnen. Hun natte jassen nemen ze mee het lokaal in. 'Volgende keer minder treuzelen', fluistert Wilma tegen Joost. 'Ik heb geen zin in nablijven.' 'Laat de boeken maar in de tas', zegt Van den Oever. Hij is een jonge man van pas dertig jaar. Hij staat nog niet zo lang voor de klas. 'We hebben vandaag een actueel onderwerp.' 'De beste vakantie landen ter wereld', roept Fred, die achter in de klas zit, grappend en ongevraagd door het lokaal. Van den Oever doet alsof hij het niet gehoord heeft. Fred is een jongen die soms te graag op de voorgrond wil staan. De leraar rolt de

televisie, die in de hoek van het lokaal staat naar voren en stopt een videoband in de videorecorder. Het journaal verschijnt in beeld. ‘Wat moeten we hiermee?’, roept Fred. ‘Mijn ouders en ik kijken thuis al naar het journaal. Dan hoeven we dat toch niet in de klas te doen?’ ‘Mond dicht en luisteren’, zegt de leraar.

Het wordt stil in de klas. De nieuwslezer van het journaal vertelt over zware regenval in de Belgische Ardennen en Noord-Frankrijk. En over de gesmolten sneeuw en de regen in Duitsland en Zwitserland. Allemaal water dat de komende dagen via verschillende rivieren naar Nederland zal komen. Het water in de Rijn, de Waal en de Maas staat al vrij hoog daardoor. Het journaal toont beelden van de Limburgse dorpen Itteren en Borgharen die langs de Maas liggen. De bewoners moeten weg uit hun huizen als het water in de rivier nog meer gaat stijgen. Van den Oever stopt de video. ‘Ik wil het met jullie hebben over rivieren, dijken en overstromingen. Bijna al het water dat jullie net in het journaal zagen, gaat hier de komende dagen in de Bommelerwaard voorbijkomen. Het zal noordelijk via de Waal of zuidelijk via de Maas voorbij stromen. Het water staat daar al vrij hoog, dus het kunnen nog wel eens een paar spannende dagen worden. Het kan misschien zelfs zo hoog komen dat we met z’n allen geëvacueerd moeten worden. Dan moet iedereen verplicht weg uit zijn of haar huis, omdat het niet meer veilig is.’ ‘Welnee’, roept Fred weer van achter uit de klas. ‘Mijn vader werkt bij de gemeente en die heeft gisteravond tijdens het eten verteld dat de dijken hier stevig genoeg zijn. Die hebben geen last van het hoge water. Kijk maar naar december 1993. Toen stond het water ook hoog en ging alles goed.’

‘Dank je wel Fred voor je inbreng’, zegt Van den Oever kortaf. Het onderwerp evacuatie verdwijnt dankzij de ongevraagde inbreng van Fred meteen weer naar de achtergrond. De leraar laat het maar zoals het is. Hij wil het eerst over het hoge water hebben. ‘Fred heeft een punt’, zegt hij. ‘Wie van jullie herinnert zich de hoge waterstand in de Waal en de Maas tijdens de kerstdagen van 1993?’ Joost steekt zijn vinger op. ‘Toen heb ik samen met mijn vader en mijn broertje zandzakken gevuld. Die moesten we neerleggen bij een huis aan de bui-

tenkant van de dijk. Dat huis dreigde toen onder water te lopen. Was spannend, maar ook wel leuk om mee te maken. Het is gelukt om dat huis droog te houden.'

'In Limburg lukte dat in 1993 helaas niet', zegt Van den Oever. 'Daar liepen toen de dorpen Borgharen en Itteren die net in het journaal werden genoemd onder water. In totaal moesten twaalfduizend mensen hun huizen verlaten. Ze moesten allemaal ergens anders heen. Vloeren in de huizen liepen onder water, het water van de Maas trok in de muren van de huizen, tuinen werden vernield door het water en de schade liep in de miljoenen guldens. Er waren natuurlijk mensen die gewoon in hun huis bleven. Zij trokken zich niets aan van alle waarschuwingen. En er waren mensen die toen naar een noodopvang moesten gaan. Zij sliepen op veldbedjes die het Rode Kruis voor hen in gymzalen had neergezet. Zij hadden niemand bij wie ze terecht konden.' 'Kom op', roept Fred weer. 'Er is toch altijd wel iemand bij wie je een paar nachten kunt slapen? Je maakt mij niet wijs dat je in nood bij niemand terecht kan.' 'Dank je wel voor je bijdrage', zegt de leraar die zich steeds meer ergert aan de betweterigheid van Fred. 'Je kunt je het misschien niet voorstellen, maar overal wonen mensen die helaas niet zomaar bij een ander onderdak kunnen krijgen. Ook hier in de Bommelerwaard en misschien zelfs wel hier in de klas zijn er mensen voor wie dat geldt.' Er valt een stilte. Joost kijkt onwillekeurig naar Mariska die vooraan alleen aan een tafel zit. Zij ontwijkt zijn blik en doet of ze aantekeningen in haar schrift maakt.

Van den Oever schrijft de jaartallen 1861 en 1926 op het bord. 'Fred, jij weet vast wel wat er in die jaren gebeurde.' Fred schudt het hoofd. Als hij zelf het initiatief niet heeft, komt er minder geluid uit. Joost zucht in stilte. Hij is geen fan van Fred. De leraar vertelt dat de Waal in 1861 en 1926 twee grote overstromingen kende. 'Er lagen hier in de Bommelerwaard toen ook al dijken langs de rivieren, maar dat betekende helaas niet dat het altijd goed ging. De overstroming van 1861 begon op 5 januari. Het was ijskoud in die dagen. Daardoor ontstond in een van de bochten van de Waal een ijssdam. Dat was in de buurt van Slot Loevestein aan de westkant van de Bommelerwaard. Op het

water dreef allemaal ijs en dat klonterde samen in die ene bocht. Elke dag kwam er meer ijs bij. Op een dag was de ijssdam zo groot dat hij het water begon tegen te houden. Het water kwam daardoor steeds hoger te staan en op 5 januari 1861 was de dijk bij het dorpje Brakel er niet meer bestand tegen. De dijk begaf het, waardoor het water in de rivier ongehinderd de Bommelerwaard instroomde. Een dag later bezweek de dijk bij het dorpje Zuilichem naast Brakel. Nog een dag later liep het water van de Maas over de dijk bij Aalst. Uiteindelijk is het hele westelijk deel van de Bommelerwaard toen overstromd. De huizen in de dorpen en de boerderijen kwamen allemaal onder water te staan. Een maand later, in februari 1861, was er nog een keer een overstroming in hetzelfde gebied. Het water in de Waal stond opnieuw erg hoog en de dijken waren nog lang niet hersteld. Het water kon dus opnieuw ongehinderd de Bommelerwaard instromen waardoor de dorpen nog een keer onder water liepen. Die tweede overstroming was veel erger dan de eerste, waardoor bijna het hele Rivierengebied onder water kwam te staan.'

'En in 1926, wat gebeurde er toen?', vraagt Wilma. 'Niet zo snel jongedame', zegt Van den Oever, 'ik was nog niet uitverteld. Er kwamen na de overstromingen van 1861 hulpacties op gang. Koning Willem III, die toen de baas was in Nederland, kwam persoonlijk naar de Bommelerwaard. Dankzij hem werden in de dorpen Delwijnen, Bruchem en Kerkwijk vluchtheuvels gebouwd. Dat waren verhogingen in het landschap waar de bevolking bij een nieuwe watersnoodramp naartoe kon vluchten. Het was ook een plek om de dieren veilig neer te zetten. Men begon met het sterker maken van de dijken om nieuwe overstromingen te voorkomen. Bij het dorp Heerewaarden en in de buurt van Slot Loevestein werden sluizen aangelegd. Dat zijn de sluizen van Sint Andries en de sluis bij Andel. Die zijn er tegenwoordig nog steeds. Ook werden bochten in de rivier afgesneden en rechtgetrokken om te voorkomen dat daar nog nieuwe ijssdammten zouden ontstaan.'

De klas luistert ademloos. Het is meer geschiedenisles dan aardrijkskundeles, maar dat maakt niet uit. Het is interessant om te horen dat er vroeger overstromingen waren. 'Alle werkzaamheden aan de dijken

waren klaar in 1904', gaat Van den Oever verder. 'Dan denk je dat iedereen in de Bommelerwaard eindelijk veilig achter de dijken woont, maar dat was helaas van korte duur. In 1926 braken er opnieuw dijken langs de rivier. Deze keer als gevolg van slecht weer en veel regen, waardoor het water hoger steeg dan normaal.' 'Slecht weer en veel regen', herhaalt Joost de woorden van zijn leraar. 'Dat is bijna hetzelfde als nu.' 'Dat bedoel ik', zegt de leraar aardrijkskunde. 'De dijken van de Bommelerwaard bleven in 1926 gelukkig behouden, maar nu liep het Land van Maas en Waal, dat naast de Bommelerwaard ligt, onder water. Zo ook het dorp Heerewaarden.'

'Wat een verhaal', zegt Wilma. 'Maar ik begrijp dat het daarna verder allemaal goed is gegaan?' De leraar schudt zijn hoofd. 'Met de Bommelerwaard gelukkig wel, maar Nederland heeft diverse overstromingen gekend. De ergste was de Watersnoodramp in Zeeland op 1 februari 1953. Daarbij kwamen 1861 mensen om het leven. Er stond die nacht een zeer zware zuidwesterstorm en het was springtij waardoor het water in de Noordzee extra hoog kwam. Grote delen van Zeeland, maar ook delen van Noord-Brabant, Zuid-Holland en zelfs een polder op Texel liepen die nacht onder water. Iets minder bekend, is de stormvloed van 1916 rond de Zuiderzee. Dat is tegenwoordig het IJsselmeer. Het had toen ook veel geregend, waardoor de dijken op veel plekken doorweekt waren. Het water in de rivieren stond toen ook erg hoog. In de nacht van 13 op 14 januari 1916 ging het mis en braken de dijken.'

Joost steekt zijn vinger op. 'Kunnen de dijken vandaag de dag nog steeds breken? Zeker nu het zoveel regent en het water stijgt?' Van den Oever kijkt de klas indringend aan. 'Dat is de boodschap die ik jullie vandaag wil meegeven. Als het goed is, zijn de dijken tegenwoordig stevig genoeg om het water tegen te houden. Ze moeten zelfs bestand zijn tegen een extreem hoge waterstand die zich slechts een keer in de 1250 jaar voordoet.' 'Nou, dan zijn we zeker veilig', valt Fred zijn leraar voor de zoveelste keer in de rede. 'We hebben het hoge water van 1993 net gehad, dus voorlopig hebben we daar geen last meer van.' De leraar negeert Fred nu volledig. 'Er is één grote maar; de natuur doet niet aan getallen, dus het blijft altijd afwachten of het goed gaat. Maar

ik denk dat het hier volgende week wel eens heel spannend kan worden. Het water in de Waal en de Maas staat nu al behoorlijk hoog en er komt nog heel veel water bij. Vandaar dat ik jullie graag deze les wilde geven, zodat je iets meer weet over dijken, rivieren en overstromingen.'

Fred steekt zijn vinger op in plaats van zomaar iets te roepen. 'Ik wil graag één ding opmerken', zegt hij, nu opeens serieus. 'Ik heb van mijn vader wel eens gehoord dat dijken niet breken, maar plotseling wegschuiven als ze doorweekt zijn door het water. Dan kan er zomaar, over de lengte van de dijk, een stuk wegschuiven. Dat zakt dan naar beneden, waardoor er niet veel meer van de dijk overblijft.' Van den Oever is verrast. 'Deze keer heb je gelijk Fred', zegt hij. 'We spreken vaak over een dijkdoorbraak, maar eigenlijk breken de dijken niet. Ze schuiven inderdaad weg als ze doorweekt zijn en als er teveel water tegenaan staat. Dat is misschien nog wel het gevaarlijkst in dit verhaal. We moeten hopen dat alles goed gaat de komende dagen.'

Het slechte weer en de regen houden aan. In Borgharen en Itteren stijgt het water naar meer dan 45 meter boven NAP. De bewoners van de twee dorpen krijgen het dringende advies hun huizen te verlaten. Ook in de omliggende landen houdt het noodweer aan. Het KNMI voorspelt voor de komende dagen harde wind die het water in de rivier zal opstuwen en de dijken extra onder druk zet.

Joost en Wilma staan op de Molenwal in Zaltbommel. Na de aardrijkskundeles van gisteren, willen ze met eigen ogen het water in de haven zien. Joost woont in De Vergt, een buitenwijk van Zaltbommel en Wilma woont in het dorp Bruchem net buiten Zaltbommel, dus ze zien het water in de Waal niet elke dag. De haven ligt aan de rand van de binnenstad van Zaltbommel. Vroeger lagen er vaak schepen in de haven; tegenwoordig is het een haven waar soms nog een binnenvaartschip afmeert langs de kade. Voor de rest liggen er vooral plezierjachten. De Molenwal is een weg die langs de haven loopt en uitzicht biedt op zowel de haven als de kade. De rivier zelf is ook goed te zien vanaf de Molenwal.

Het water staat behoorlijk hoog, maar eigenlijk nog niet ongebruikelijk hoog. Het lage gedeelte van de kade in de haven staat onder water, maar dat gebeurt elk jaar wel een keer. Het hoge gedeelte van de kade steekt nog een stukje boven het water uit, maar zal de komende dagen onderlopen. Pas als dat gebeurt, is het volgens mensen die de rivier goed kennen, echt hoogwater.

Het is koud, nat en het waait, maar dat hebben Joost en Wilma er voor over om het water in de haven te zien. Zeker nu er iets bijzonders staat te gebeuren. Ze hebben een tussenuur, dus ze kunnen even weg voordat het volgende lesuur begint. 'Dit is ongeveer hetzelfde als in 1993', zegt Wilma. 'Het valt eigenlijk nog wel mee.' 'Verkijk je daar niet op', zegt Joost. 'Het water kan de komende dagen nog twee meter stijgen. Dat is veel hoor.' Hij had gisteravond thuis verteld over de bijzondere aardrijkskundes. Volgens zijn vader, die voor de krant schrijft, had de leraar gelijk. Het wordt spannend. Hij kan het weten; sinds een paar dagen schrijft de vader van Joost voor de krant dagelijks over het stijgende water.

De meeste inwoners van Zaltbommel maken zich nog geen zorgen, zij zijn het gewend dat het water soms erg hoog staat. Maar het water in de Waal zal volgens de vader van Joost de komende dagen verder stijgen dan iedereen tot nu toe gewend is. Verder dan in 1993 en verder dan in 1970 toen het ook een keer erg hoog heeft gestaan. Toen kwam het tot 7,05 meter boven NAP bij Bommel. De afkorting NAP staat voor Nieuw Amsterdams Peil. Het is een benaming om overal in het land op dezelfde manier aan te geven hoe hoog of hoe laag het water in de rivieren staat. 'Wat gebeurt er als we hier een overstroming krijgen?', vraagt Wilma. 'Geen idee', zegt Joost, 'dat hangt er vanaf waar je bent. Volgens mijn vader moet je de Bommelerwaard zien als een soort kom tussen de dijken van de Waal en de Maas. De dijken zijn de randen van de kom en de Bommelerwaard is de bodem van de kom. Die kom vult zich vanzelf met water als er een dijk breekt. Net zoals een badkuip volloopt met water. Misschien komt het een meter hoog, of twee, of drie meter. Ik zou het echt niet weten. Ik weet wel dat bijna alles zal onderlopen als de dijk breekt.' 'Twee meter? Dat kan niet', zegt Wilma verschrikt. 'Dan verdrinken onze dieren.'